

**ASK
ØY**

KOMMUNE

Veileder universell utforming av uteområder

Forord

Denne veilederen tar for seg hvordan man best kan ivareta tanken om universelt utformede uteområder i plan- og byggesaker. Den gjelder primært for møteplasser og torg, lek- og uteoppholdsarealer, skolegårder og uteoppholdsareal i barnehager, men eksemplene kan også være relevante for andre områder.

Tanken er å gi private og offentlige planleggere et bedre verktøy når uteområder skal planlegges. Videre kan veilederen være et hjelpemiddel for kommunale saksbehandlere og politikere underveis i planprosessene.

Universell utforming skal innarbeides på et tidlig stadium i alle planene våre. Håpet er at denne veilederen skal guide og inspirere til å lage enda bedre uteområder med universell utforming i bunn.

I forbindelse med arbeidet har vi gjennomført en studietur til Barcelona, samt avholdt møter og tverrfaglige workshop for fagpersoner med ulik bakgrunn. Bilder og eksempler er primært hentet fra Barcelona og Bergensområdet.

Askøy kommune takker BUFDIR for støtte til studietur og utarbeiding av veilederen.

Mars 2020

Askøy kommune

Rådmannen

Innhold

Forord.....	2
1. Innledning	4
2. Universell utforming- hva er det?	5
3. Føringer	7
4. Virkemidler i plansaker.....	9
5. Generelle råd for universell utforming av uteområder	13
6. Hvordan bruke veilederen.....	19
7. Møteplasser og torg	21
7.1. Sjekkliste for møteplasser og torg	25
8. Lek- og oppholdsarealer	27
8.1. Sjekkliste for leke- og oppholdsarealer.....	29
9. Skolegårder	31
9.1. Sjekkliste for uteoppholdsareal i skolegårder.....	35
10. Uteoppholdsareal i barnehager.....	37
10.1. Sjekkliste for uteoppholdsareal i barnehager	43
11. Litteraturliste.....	45

1. Innledning

Universell utforming har de siste 20 årene blitt et etablert begrep i plansammenheng. I dag bør alt vi planlegger være utformet for flest mulig. Likevel er det utfordrende å innarbeide det i planene våre. Det er vanskelig å få tak på hva som ligger i begrepet og hvilke løsninger som ivaretar ulike brukergrupper på en god måte.

Intensjonen med denne veilederen er å gi planleggere, utbyggere og politikere i Askøy et verktøy når utearealer skal utformes. Ved å ha en felles forståelse av hvordan vi får til universell utforming er det lettere å ivareta temaet i alle plannivåer; plan, byggesak og gjennomføring. Gode uteområder skaper trivsel, tilhørighet, og trygghet og ved å gi de rette føringene kan vi skape inkluderende steder som er gode å bruke for alle.

Gjennom å synliggjøre hvilke juridiske retningslinjer vi har, presentere konkrete eksempler og forslag til sjekklister, kan vi skape enda bedre uteområder på Askøy.

Denne veilederen tar for seg:

- Møteplasser og torg
- Leke- og uteoppholdsareal
- Skolegårder
- Uteoppholdsareal i barnehager

Universell utforming er også løsninger som er gode for funksjonsfriske, barn, unge og eldre. Områder der universell utforming er godt ivaretatt er gode å bruke for alle og gjennom alle faser i livet.

Foto: Askøy kommune

2. Universell utforming- hva er det?

Det finnes flere definisjoner av begrepet universell utforming, men den internasjonale definisjonen er beskrevet i FN-konvensjonen om rettigheter til personer med nedsatt funksjonsevne:

«Med 'universell utforming' menes utforming av produkter, omgivelser, programmer og tjenester på en slik måte at de kan brukes av alle mennesker, i så stor utstrekning som mulig, uten behov for tilpassing og en spesiell utforming.»

Ofte brukes begrepene universell utforming og tilgjengelighet om hverandre, men det er en vesentlig forskjell. Tilgjengelighet handler om tilrettelegging for personer med funksjonsnedsettelse, gjerne med løsninger for bare én gruppe, for synshemmede eller rullestolbrukere. Universell utforming er tanken om at en løsning skal dekke flest mulig brukeres behov, uten spesiell tilrettelegging.

Barcelona: Parc del Mar. Kreative kunstinnslag har fått stor plass i denne parken. De er både visuelle og taktile noe som gjør at også blinde og svaksynte kan ha glede av dem.

Foto: Askøy kommune

Det er lett for at vi assosierer universell utforming med svaksynte og bevegelseshemmede, men vi må ikke fokusere så mye på enkeltgrupper at andre blir glemt. Universell utforming er for alle, de funksjonsfriske, de lekende og utforskende, de med skjulte handikapp som autisme, allergier, angst, revmatisme og dysleksi, for å nevne noen.

Ofte samsvarer ikke behovene for en brukergruppe med en annen og dette gjør planlegging utfordrende. Det er heller ikke alltid vi klarer å oppnå fullgod universell utforming, men vi må tilstrebe det så godt vi kan.

Planlegging for universell utforming baserer seg på tre forhold:

1. Mennesket som barn, ung, voksen og eldre.
2. Mennesket med redusert funksjonsevne med hensyn til bevegelse, orientering og miljøforhold. (Eksempel: hjerte-lungesykdom, nedsatt styrke i armer og bein, revmatisme, blind/svaksynt, hørselshemmet, demens, dysleksi, pollenallergi)
3. Mennesket som bruker tekniske hjelpemidler som har konsekvenser for utforming. (eksempel: rullestol, barnevogn, stokk, rullator).

3. Føringer

Det ligger en rekke føringer for utarbeiding av planer. Under er noen av føringene med spesiell betydning for universell utforming oppsummert. I tillegg finnes en rekke statlige og fylkeskommunale anbefalinger og veiledere som kan være nyttige i arbeidet med universelt utformede uteområder.

Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging 2019-2023

Regjeringen skal legge frem nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging hvert fjerde år for å fremme en bærekraftig utvikling. Disse skal følges opp i kommunens arbeid med planstrategier og planer. I Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging 2019-2023, vedtatt 14. mai 2019, forventes det at:

«Kommunene legger universell utforming til grunn i planlegging av omgivelser og bebyggelse og ivaretar folkehelsehensyn i planleggingen.»

Kommuneplanens samfunnsdel

Kommunen visjon «Tett på utvikling- tett på menneskene» er lagt til grunn for arbeidet med kommuneplanens samfunnsdel. Gjennom arbeidet med kommuneplanens samfunnsdel er fem satsningsområder pekt ut:

Den helsefremmende øyen, den levende øyen, den grønne øyen, den unge øyen og den skapende øyen. Det er utarbeidet delmål og strategier til alle satsningsområdene. Målet med folkehelsearbeid, den helsefremmende øyen, er å gi alle innbyggerne på Askøy god helse- hele livet. Et av delmålene er at Askøy kommune skal utvikle et mer tilgjengelig samfunn, og universell utforming skal brukes som strategi for å nå dette målet.

Vi sikrer at universell utforming er et gjennomgående prinsipp i all kommunal planlegging med hensyn til omgivelser, tjenester og teknologi.

Tanken om universell utforming og tilgjengelighet er tilstede gjennom hele samfunnsdelen, i alle satsningsområdene.

Kommuneplanens arealdel

Gjeldene arealdel trådte i kraft 13.12.2012. I tråd med overordnede føringer er det her fokus på blant annet barn og unge, folkehelse og universell utforming. Dette har vært viktig i arbeidet med å sikre tilgang til grøntområder, båndlegging av grønnstruktur/ friluftsområder som lett kan utformes universelt, og sikre gode og store nok offentlige areal til skole, barnehager og idrettsanlegg.

Plan- og bygningsloven

Prinsippet om universell utforming er lovfestet i plan og bygningslovens formålsparagraf, pbl §1-1 femte ledd: «Prinsippet om universell utforming skal ivaretas i planleggingen og kravene til det enkelte byggetiltak. Det samme gjelder hensynet til barn og unges oppvekstsvilkår og estetisk utforming av omgivelsene.»

Likestillings- og diskrimineringsloven

I likestillings- og diskrimineringslovens § 17 står det at offentlige og private virksomheter har plikt til universell utforming av virksomhetens alminnelige funksjoner. Universell utforming defineres slik: «Med universell utforming menes utforming eller tilrettelegging av hovedløsningen i de fysiske forholdene, herunder informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT), slik at virksomhetens alminnelige funksjon kan benyttes av flest mulig.»

I § 19 står det dessuten at «Offentlige virksomheter har plikt til å arbeide aktivt og målrettet for å fremme universell utforming innen virksomheten».

Byggteknisk forskrift (TEK 17)

Kapittel 8 i byggteknisk forskrift omhandler opparbeidet uteareal. Her er det gitt en rekke krav til utforming og kvaliteter som opparbeidede uteareal skal oppfylle. I § 8-2 listes det opp hvilke uteareal som skal være universelt utformet: uteareal for allmennheten, uteareal for boligbygning med krav om heis, uteareal for byggverk for publikum og uteareal for arbeidsbygning. Flere andre kapitler i TEK 17 er også relevante for universell utforming.

Norsk Standard og SINTEF Byggforsk

Flere standarder og anvisninger i Byggforskserien er nyttige verktøy når det skal lages gode uteområder som er universelt utformet. Disse er i utgangspunktet frivillige å bruke, unntatt for dem som er vist til i lover og forskrifter.

Norsk standard NS 11005: 2011 «Universell utforming av opparbeidede uteområder» tar for seg opparbeidede uteområder i tilknytning til bygninger og anlegg, grønnstruktur, natur- og friluftsområder og samferdselsanlegg. Standarden krever at universell utforming vektlegges både i planlegging og prosjektering og ved valg av løsninger, produkter og utførelse. Det er i tillegg gitt ut en eksempelsamling til standarden.

Kleppestø barneskole på Askøy (under oppføring): Lekeområdet sør for skolen ligger i en bratt skråning. Farger og ulike materialer er benyttet aktivt for å definere soner. Det kommer tydelig frem at det gule dekket er gangsoner, mens blått, rødt og gress er områder for lek og opphold.

Foto: Askøy kommune

4. Virkemidler i plansaker

I plansaker kan vi legge til rette for at uteområder utformes universelt. I kommuneplanens arealdel gir vi rammebetingelser for kvaliteter ved uteoppholdsområdene, normer for lekeplasser og så videre. Dette er et viktig grunnlag for å sikre gode, universelt utformede uteoppholdsarealer. I mer detaljert planlegging gjør vi det gjennom å sette krav i bestemmelsene, men også ved å tenke gjennom arealdisponering, lokalisering og utforming av detaljer helt fra starten av planprosessen

Hvor ligger uteområdet i forhold til funksjoner i omkringliggende bygg? Hvordan er stigningen? Legges det opp til variert bruk av området? Hvordan er bevegelseslinjene? Er det lett å orientere seg? Er området funksjonelt for mange? Små, store, ekstroverte, introverte, blinde, svaksynte, bevegelseshemmede?

Universell utforming er forankret i flere lover og forskrifter, blant annet likestillings- og diskrimineringsloven og plan- og bygningsloven. Med utgangspunkt i gjeldende lovverk kan det i reguleringsbestemmelsene til detalj- og områdeplaner settes strengere krav til uteområder enn det teknisk forskrift (TEK) angir som minimumskrav. Like viktig er det at vi tilpasser bestemmelsene til stedet og til planen, at vi får med det som er spesielt viktig i hvert tilfelle. Det kan dreie seg om spesielle brukergrupper, spesielt eller særlig vanskelig terreng, osv.

Zip-linen er lett å komme frem til for alle, selv om den er plassert nede i skråningen. Utformingen av skolegården til Klepppestø skole viser at bratt terreng ikke trenger være en utfordring, men en kvalitet.

Foto: Askøy kommune

Universell utforming er en strategi som stiller krav til samarbeid og tverrfaglighet i planlegging, brukermedvirkning, praktisk gjennomføring og evaluering av tiltak. En bevisst holdning til universell utforming er viktig på alle nivå fra kommunal planstrategi til utførelse, drift og vedlikehold. For å oppnå gode, universelt utformede uteoppholdsarealer må det være dialog mellom partene gjennom hele planprosessen

Planinitiativet

Universell utforming av uteoppholdsarealer må tas med allerede fra planinitiativet, spesielt når det gjelder arealdisponering, utforming og plassering av de forskjellige funksjonene planen skal ivareta. Kommunens forventninger og premisser for planarbeidet må komme frem i oppstartsmøtet. Hva ser kommunen av utfordringer og mulige løsninger i nettopp dette planarbeidet? Er det forventning til medvirkning fra spesielle grupper? Hvilke områder bør prioriteres når det gjelder universell utforming og uteopphold?

Planbeskrivelsen:

Planbeskrivelsen bør brukes for å beskrive og utdype prinsipper for universell utforming i den aktuelle planen. Det bør redegjøres for viktige plangrep og virkninger for universell utforming. Hva er særegent for området? Hvilke produkter kan gi gode løsninger her? Medvirkning gjennom planprosessen kan bidra til verdifull erfaringskompetanse og til å finne virkemidler for å oppnå universell utforming.

Barcelona: I Barcelona er det lagt til rette med rampe og fast dekke ned på stranden. Dette gjør at det er mulig å komme ned med rullestol og barnevogn. På dekket er det etablert treningsapparater, stoler og benker og dette inviterer til en variert bruk av strandområdet.

Foto: Askøy kommune

Illustrasjoner, snitt og retningslinjer, for eksempel for materialvalg, kan tas med i beskrivelsen. På den måten legges det til rette for informasjonsoverføring og felles forståelse mellom aktørene i prosjektets ulike faser, når planen skal realiseres og når arealene skal vedlikeholdes. 3D-modeller vil også være til god hjelp i planleggingen.

Reguleringsbestemmelsene:

I planbestemmelsene kan en sette krav om at situasjonsplan/ utomhusplan og relevante snitt i egnet målestokk og med påførte koter skal utarbeides og leveres inn sammen med byggesøknaden. I bestemmelsene bør det listes opp utfyllende alt en ønsker skal fremgå av utomhusplanen. Her er det viktig å tenke tilpassing til stedet, for å fange opp det som er spesielt i den enkelte plan. Slik blir det lettere for både de som utarbeider planen og saksbehandlerne å få oversikt over løsningene på tomten og om kravene i gjeldene TEK er fulgt opp.

Gjennom bestemmelsene setter vi funksjons- og kvalitetskrav til blant annet utearealene. Tenk kvalitet utover tekniske forskrifter. Det kan for eksempel kreves at utomhusplanen skal prosjekteres av foretak med landskapsfaglig kompetanse. Det kan også legges til bestemmelser som ikke fanges opp i gjeldende TEK. Eksempler på dette er bestemmelser for å unngå beplantning som er spesielt uheldig for allergikere, eksempelvis or, bjørk, gress og hassel, samt plassering og nøyaktig utforming av lek- eller uteområdet.

Barcelona: Treplattinger er lagt ut for å gjøre stranden og sjøen tilgjengelig for mange.

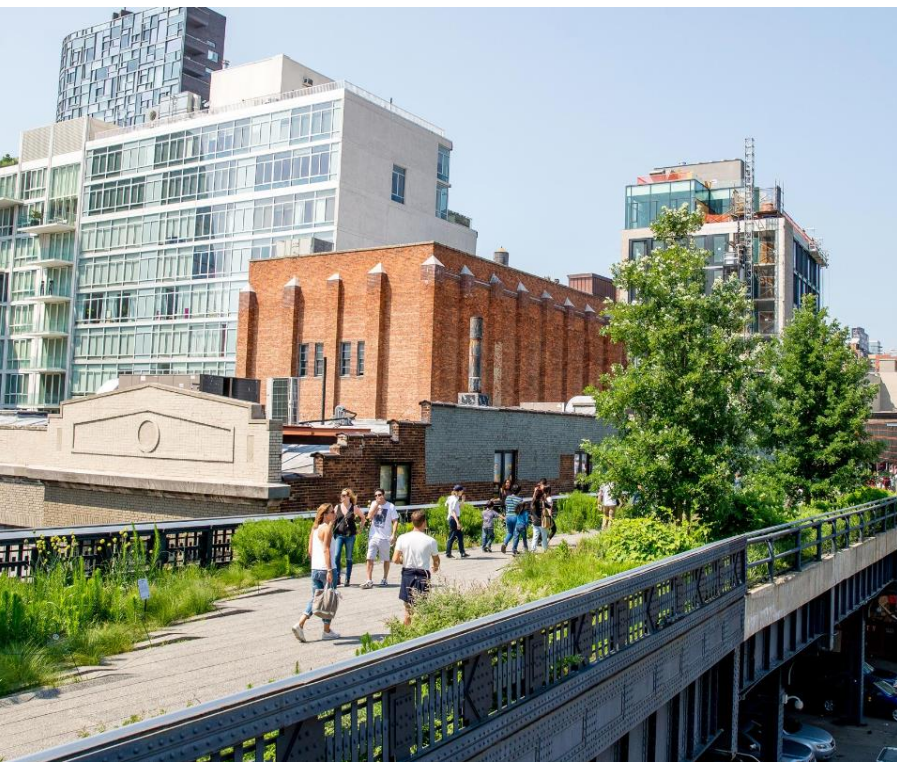
Foto Askøy kommune

Uteoppholdsarealer som er tilgjengelige for allmennheten, eller som hører til boligbygninger med krav om heis, skal som hovedregel være universelt utformet. Gjennom bestemmelser kan kommunen kreve at dette også skal gjelde uteoppholdsarealer i større boligområder.

Byggesaken:

I følgebrevet til byggesøknaden skal det redegjøres for hvordan universell utforming er ivarettatt, for eksempel hvordan fremkommelighet og orienterbarhet løses, og hvilke arkitektoniske virkemidler som benyttes. Byggningsmyndighetene kan be om redegjørelse blant annet om utforming av produkter, og sjekker samsvar mellom søknad, planens bestemmelser og beskrivelse og redegjørelse for universell utforming. Også i byggesaken vil 3D-modeller være til god hjelp når en skal vurdere ulike løsninger for utearealene.

Byggningsmyndighetene sjekker at foretakene har relevant og nødvendig kompetanse. Dialog mellom partene i byggesaken er også et virkemiddel for å oppnå gode løsninger og unngå særløsninger. Det er særdeles viktig at utførende følger detaljer i prosjekteringen. Ved å sette høye kvalitetskrav til universell utforming, detaljer og produkter, vil en oppnå lengre levetid og enklere kunne vedlikeholde anleggene. Byggesaksmyndighetene kan kreve uavhengig kontroll etter en konkret vurdering og fører også tilsyn. Tilsyn er et viktig virkemiddel som kan virke forebyggende og ulovligheter kan avdekkes. Kommunen kan vurdere ulike former for tilsyn med universell utforming for å bidra til forbedring av kvalitetene.

Universell utforming handler om å legge best mulig til rette for at alle kan bruke områder gjennom ulike faser av livet. Her fra High line park i New York, hvor en gammel jernbane er gjort om til en park som slynger seg over gatene i New York.

Foto Anita NG og Iwan Baan for thehighline.org

5. Generelle råd for universell utforming av uteområder

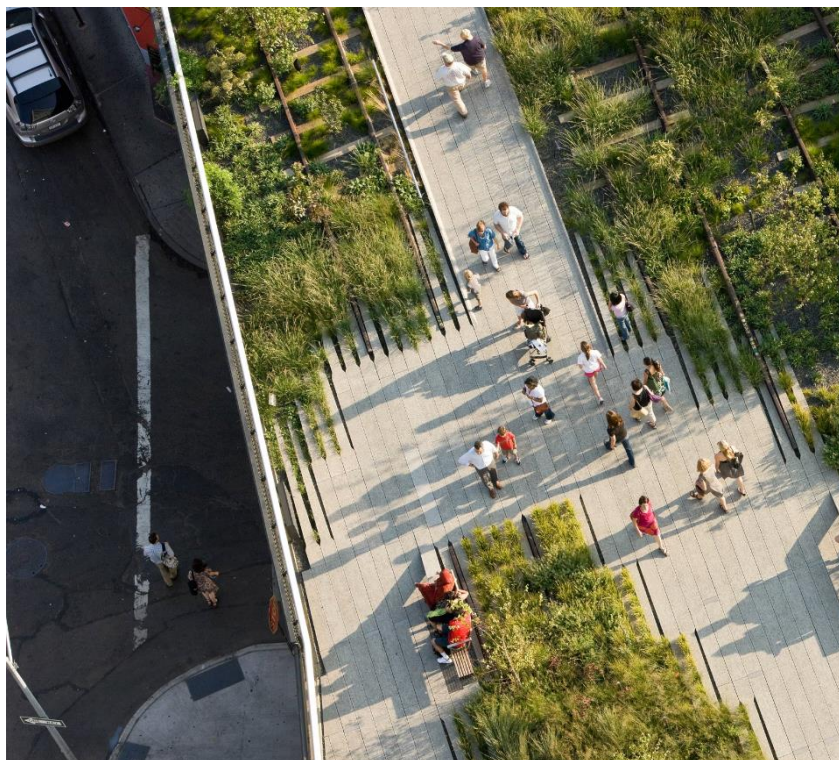
Generelt

Områdene må inneha kvaliteter som gjør at folk ønsker å oppholde seg der. Dette vil si at områdene er utformet med møblering, planter og materialer av god kvalitet og på en fornuftig måte. Flere soner gir lunhet og mulighet for ulik bruk. Et fint uteområde som folk verdsetter og bruker kan også være identitetsskapende.

Terreng

I bratt terreng kan terrenget bli førende for utforming av tomten. Gjeldende TEK stiller både krav til stigning på gangadkomst til uteareal, og til at deler av lekearealene skal plasseres på flatt og solrikt areal.

Det oppfordres til å utnytte høydeforskjellene som en ressurs og ikke et problem. Plasser bygg i terrenget slik at det er utganger fra flere etasjer. Inngangspartiene kan ha trapp, men de må også ha trinnfri tilkomst. Benker, lekeapparater, søppelspann, knutepunkter og andre oppholdsarealer må kunne nås av alle. Det er mange brukergrupper i alle aldersgrupper som har hjul; som skateboard, sykkel, sparkesykkel, trillekoffert, barnevogner og rullestoler. Trinnfrie løsninger gjør dermed områdene mer inkluderende.

Den grønne lungen med benker, vannspill og kunst brukes daglig til blant annet trening og rekreasjon.

Foto Lawrence Sumulong og Iwan Baan for thehighline.org

Gangsoner kan slynge seg gjennom kupert terreng og gi fine opplevelser. Fontener, vannspeil, akebakker og sklier kan legges naturlig i bratt terreng og selv om det må være gangsoner og bevegelseslinjer med lav stigning, er det ikke noe i veien for å anlegg trapper og amfier i tillegg. Å la terrenget gi føringer kan gi mange spennende løsninger som ikke ville vært mulig på en flat tomt.

Kvalitet og miljø

Gjennomtenkte valg med varige løsninger vil lønne seg på sikt. Tenk at materialene og installasjonene skal vare lenge og tåle hard bruk. Ha en plan for vedlikehold på plass tidlig i prosessen slik at ikke uteområdene blir felleferdige etter kort tid. Det er kostbart å ta igjen vedlikeholdet etter at materialene har rustet og råtnet. Med fokus på miljø og bærekraft bør vi ikke legge opp til at det vi etablerer skal byttes ut etter kort tid.

Et bevisst valg i forhold til valg av overflatematerialer er vesentlig for å oppnå god tilgjengelighet. Alt må ikke ha fast dekke og ha lovverkets krav til stigning, men de viktigste målepunktene må ha det. Tredekke på grunn kan brukes inn i skogsområder der en ønsker tilgjengelighet i naturen. Gummidekke kan for eksempel brukes under lekeapparater slik at rullestoler og barnevogner kommer helt inntil. Men gummidekker som benyttes under lekeapparater er kilde til mikroplast og kan være en helserisiko. Her er det en interessekonflikt mellom miljø og universell utforming. Alternativer som gress, grus og bark

Barcelona: Parc del mar: Flere steder i parken har dekket smuldret bort og resultatet er at parken forfaller. Å benytte varige materialer som tåler å eldes gir uterommene lengre liv.
Foto: Askøy kommune

Elsero, Bergen: Ulike farger, materialer og taktil merking i trappen gjør den mer brukervennlig. Rekkverket har håndlist i to nivåer slik at små og store har god støtte i trappen.
Foto: Askøy kommune

er ofte ikke egnet med tanke på tilgjengelighet. Grus og bark er vanskelig å bevege seg i med rullestol og gress er kilde til pollen.

Enn så lenge er gummidekke i mange tilfeller det beste alternativet. En bør imidlertid ha et bevisst forhold til hvor gummidekker etableres og hvilke type som benyttes. EPDM gummi er en nyprodusert gummi som er å foretrekke fremfor resirkulert gummi fra bildekk som kan inneholde helse- og miljøskadelige stoffer. EPDM er slitesterkt og utslipp av mikroplast er mindre enn hos mange andre typer gummi. Det forskes på alternativer til fallsikre underlag, blant annet er kork under utprøving. Det bør vurderes hvor og når det skal benyttes i hvert enkelt prosjekt, kanskje er det nok med enkelte soner og under lekeapparater.

Andre faktorer en må tenke på er hvordan materialene fungerer når det er frost, snø, regn og slaps. Glatte og sleipe overflater er farlige for alle, og i enkelte tilfeller kan det være fornuftig å benytte varmekabler. Været og årenes påvirkning på materialene er også noe en bør tenke på. Robuste materialer kan være lurt, men i noen tilfeller kan det være at materialenes andre egenskap er så gode at en velger de på tross av at de slites ned etter noen år. I slike tilfeller bør vedlikeholdsplan og budsjetter ta høyde for utskiftning etter noen år.

Barcelona: Vegetasjon og grønne innslag har mye å si for trivselen til folk men det er viktig å ha fokus på hva som er allergivennlige planter og ikke.

Foto: Askøy kommune

Barcelona. San Antonio. Sonedeling med beplantede bed er visuelt ryddig og gir god oversikt.

Foto: Askøy kommune

Belysning, merking og orientering

Ryddig og logisk oppbygning av et sted er noe alle har nytte av, enten man kommer ny til et sted eller har nedsatt syn eller kognitive utfordringer. Dette kan gjøres på ulike måter og er lett å få til med små grep. Eksempler på dette er tydelig markering av inngangsparti, bruk av kontrastfarger, ledelinjer og ryddige gangsoner.

Trappetrinnen markeres med taktil og visuell markering for å oppnå synlig kontrast og følbare endring i trinnene. Ved etablering av rekkverk bør det være håndlist i to nivåer, slik at den kan brukes av store og små. Her finnes en rekke muligheter som også er med på å øke den estetiske utformingen. Eksempel på dette er trappen ned til boligområdet Elsero hvor det er benyttet taktil merking og ulike overflater og farger i trinnene. Fargeforskjellene gjør at svaksynte kan skimte forandringer i høyder og de taktile merkene gjør at blinde kan føle de med en mobilitetsstokk.

God og riktig belysning ved adkomstarealer og gangtraséer, slik at en unngår mørke kroker og soner, gir oversikt og trygghet. I områder som benyttes på kveldstid er dette spesielt viktig.

Barcelona: San Antonio. Uteområder bør legge til rette for soner hvor det er mulig å sitte alene så vel som sammen. Folk har ulike behov og mange ønsker å sitte alene hvor de samtidig er i sosiale omgivelser. Ensomhet er utbredt i alle aldre og å legge til rette for arenaer hvor alle er del i et inkluderende miljø er viktig.

Foto: Askøy kommune

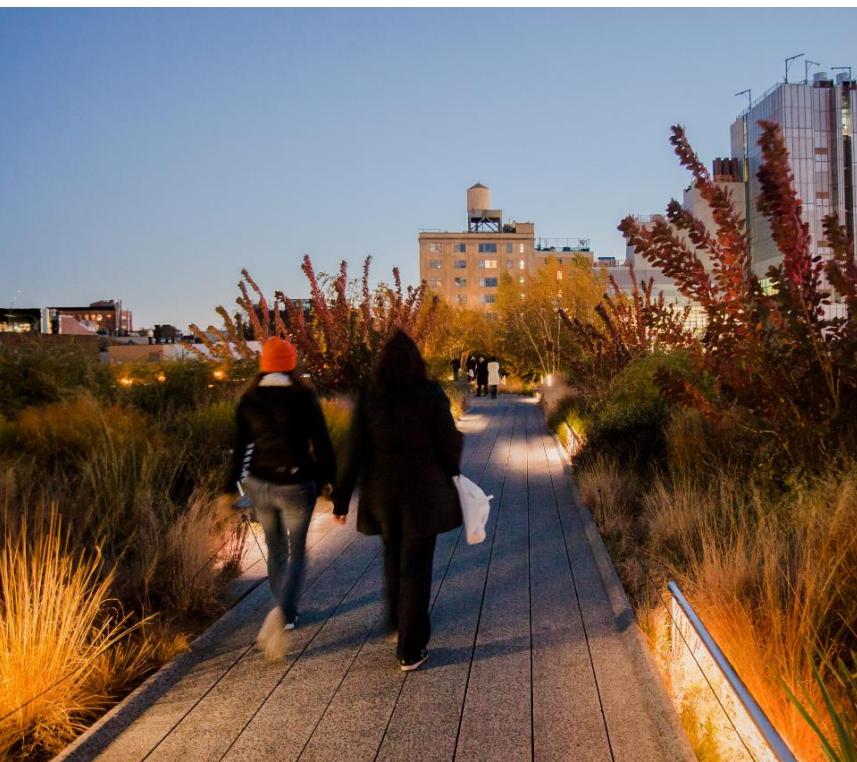
Beplantning

Plantevalg og beplantning må gjøres bevisst. Ved hjelp av plantevalg kan forholdene bedres for allergikere. Kan gress unngås eller plasseres utenfor de sonene hvor flest ferdes og oppholder seg? Gress, bjørk, or, hassel, burot og salix er planter som mange reagerer på.

Flere reagerer også på lukt og en bør derfor ta bevisste valg i forhold til hvor planter med kraftig lukt plasseres. Rett vegetasjon kan påvirke det lokale klimaet ved å skjerme mot vær og vind. Trær og busker kan gi skygge, skjerme mot innsyn og dempe forurensning fra biltrafikk. I tillegg kan vegetasjon gi estetiske kvaliteter som gjør uteområdene mer attraktive ved at de myker opp mellom alt det menneskeskapte.

Støy

Støyforurensning er noe som påvirker mange. Personer med nedsatt hørsel kan få utfordringer med å oppfatte og høre hva som foregår rundt dem og den generelle trivselen for folk flest blir også redusert dersom det er mye støy i området. For plassering av uteoppholdsareal er det spesielt viktig å skjerme for trafikkstøy, men også andre støykilder, som varmepumper og ventilasjonsanlegg. Om en tenker på dette tidlig er det ikke sikkert det er nødvendig med støyskjerming. Bygningskroppene i seg selv kan være støyskjerm og støykilder som varmepumper kan plasseres på fasader som vender bort fra uteoppholdsarealene.

Riktig utforming og lyssetting er med på å gjøre utearealene trygge også på kveldstid.

Foto Thehighline.org

Knarvik barneskole, Alver: Aktivitetsparken er morsom å bruke, samtidig som den bidrar positivt til elevenes helse.

Foto: Askøy kommune

Leke-og treningsapparater

Fysisk aktivitet er viktig for å holde oss i form, og for å holde sykdom som diabetes, hjerte- og karsykdommer, depresjon og angst unna. Tiden vi lever i krever mye av oss. Vi skal prestere på jobb, skole, fritiden og på hjemmebane og selv om teknologi som dataspill og sosiale medier gir glede og økt teknologisk kompetanse gjør det også at vi gir hodet mindre «fri» og tid til å roe ned. Stress i kombinasjon med inaktivitet er uheldig for kroppen både fysisk og psykisk. Ved å etablere leke- eller treningsapparater, hinderløyper eller klatrevegger kan vi legge til rette for at folk kommer seg ut og er i aktivitet.

Møblering

Møblering må samles i soner og være organisert på en ryddig og oversiktlig måte. Fra for eksempel inngangspartier bør det være ledelinjer frem til målpunktet hvor møblene er, enten naturlig i dekket eller ved bruk av kunstige ledelinjer. For at de skal være lett å få øye på møblene må de stå i kontrast til omgivelsene. Ved sitteplasser skal det være plass til rullestol.

Folkehelse

På Askøy skal vi tenke folkehelse i alt vi gjør og det skal inkluderes i planene våre. Alle innbyggere, uavhengig av alder, livsfase, etnisitet og fysisk funksjon skal ha mulighet til å delta og bidra i samfunnet. Kommunen har ansvar for barnehage, skole, lokal ferdsel, helsetjenester og kulturtilbud. Ved å skape inkluderende, private og offentlige møteplasser er

vi med på å gjøre de sosiale forskjellene mindre. Å sørge for at planene våre er universelt utformet er dermed et viktig folkehelsearbeid.

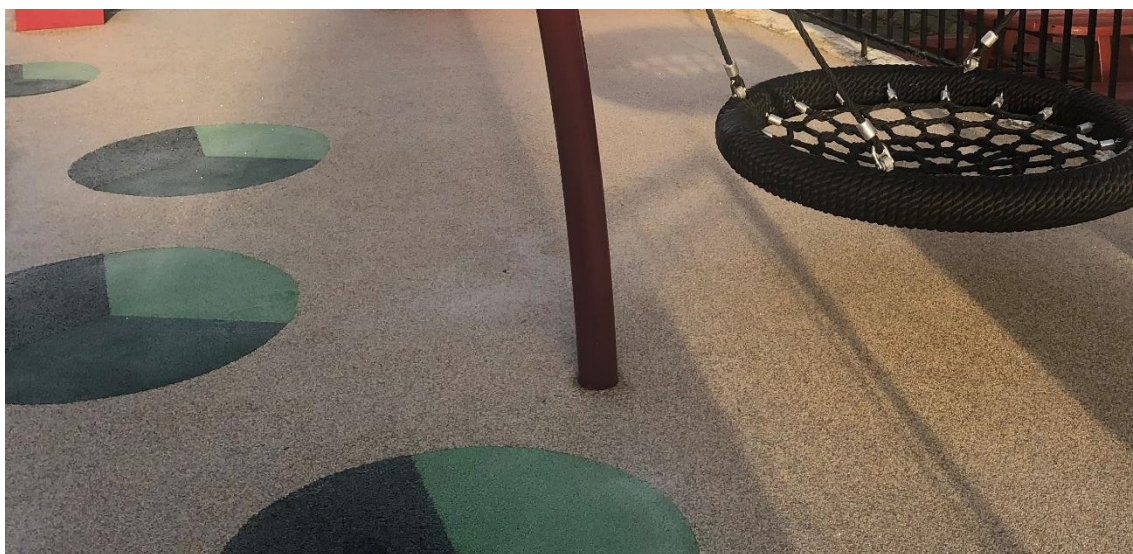
6. Hvordan bruke veilederen

I de neste kapitlene er det inspirasjon og sjekklister for områdene:

- Møteplasser og torg
- Leke- og uteoppholdsareal
- Skolegårder
- Uteoppholdsareal i barnehager

Bilder og tekst er ment som inspirasjon for hvordan områder kan planlegges med universell utforming i bunn. Sjekklisten kan brukes for å se om man oppnår dette.

For stigningsforhold, størrelse på hvileplan, areal for rullestol, størrelse på nivåforskjeller, luminanskontrast for kontraster etc vises det til gjeldende TEK med veileder. Gjeldende TEK må brukes aktivt når et område skal planlegges.

Foto: Askøy kommune

Planleggere kan bruke sjekklisten som et arbeidsverktøy når et område skal utformes og på den måten ha et bevisst forhold til universell utforming i hele prosessen. Saksbehandlere i kommunen kan bruke den når de går gjennom innholdet i planforslaget. Det er ikke meningen at alt i sjekklisten må svares ut med «ja», men den kan brukes som et hjelpemiddel. Kommentarer fra sjekklisten kan danne grunnlag for dialog mellom saksbehandler og planlegger.

Oppholdsarealet i Sophus Pihls gate i Bergen viser at et lite område kan opparbeides med gode kvaliteter.

Foto: Askøy kommune

Barcelona: El Born. Gaten med sin åpne og lune utforming fungerer som rekreasjonsområde for beboere og turister i området. Med fokus på fotgjengere er det gjort bevisste valgt med tanke på utforming av gateløp og plassering av forretningsvirksomhet i området.

Kunst i Barcelona: Kunstinstallasjon i Parc de la Diagonal Mar gjør parken spennende og annerledes.

Foto: Askøy kommune

7. Møteplasser og torg

Project for Public Spaces har utviklet en ide om «The power of 10». Konseptet går ut på at alle byrom blir mer levende og tiltrekker seg flere dersom det kan tilby minst 10 ulike aktiviteter.

Et område som er innbydende med kunst, estetiske innslag, soner for ulik bruk, blomster og trær tiltrekker seg folk, som igjen skaper liv i gatene. Et område som er ryddig og oversiktlig med trinnfrie løsninger og ledelinjer gjør det attraktivt for småbarnsfamilier med vogn, eldre, unge, blinde og svaksynte. Et område som er godt belyst gjør det trygt og attraktivt å bruke også på kveldstid. For at det skal føles trygt må området ha tilbud gjennom hele dagen.

Av og til krever det komplekse løsninger og helhetlig planlegging, mens andre ganger er det nok med små tiltak som gjør møteplassene til bedre steder å oppholde seg. De eldre ønsker

Barcelona: San Antonio er en eldre bydel hvor gatene nylig er oppgradert og stengt for trafikk. Gateløpet er ryddig og enkelt møblert med trinnfri adkomst til butikkene og taktil merking for svaksynte i dekket. Trær og grønne planter gjør området trivelig å oppholde seg i. Trærne gir god skygge mot solen.

Foto: Askøy kommune

gjørne bare en benk de kan hvile seg på. Settes to benker sammen har du skapt en sone hvor flere kan møtes. Ungdommer kan ha et ønske om en plass de kan henge. Slakk line eller badebrygge oppfordrer til å være sosial med, gjennom fysisk aktivitet.

Barcelona er en av byene i verden som har vært et forbilde med tanke på universell utforming, men selv om vi kan benytte mange av løsningene her hjemme, må vi ta hensyn til årstidene og været på en annen måte. Det er viktig å tenke ut løsninger som gjør møteplassene lunere, tryggere og mer behagelig å oppholde seg i, også på de dagene med dårlig vær. Husk på god drenering for å få bort vannet. Kan en utnytte overvannet på en god måte med vannspeil eller små elver? Registrer hvor på torget vinden tar mest. Kan bygningskroppene plasseres slik at vinden reduseres, eller er andre måter å gi le aktuelt? Plassering av inngangsparti, bevegelseslinjer og gangsoner må gjøres med hensyn til hvor snø legger seg og solen varmer og luner. Forblåste torg kan føre til at folk ikke ønsker å oppholde seg der.

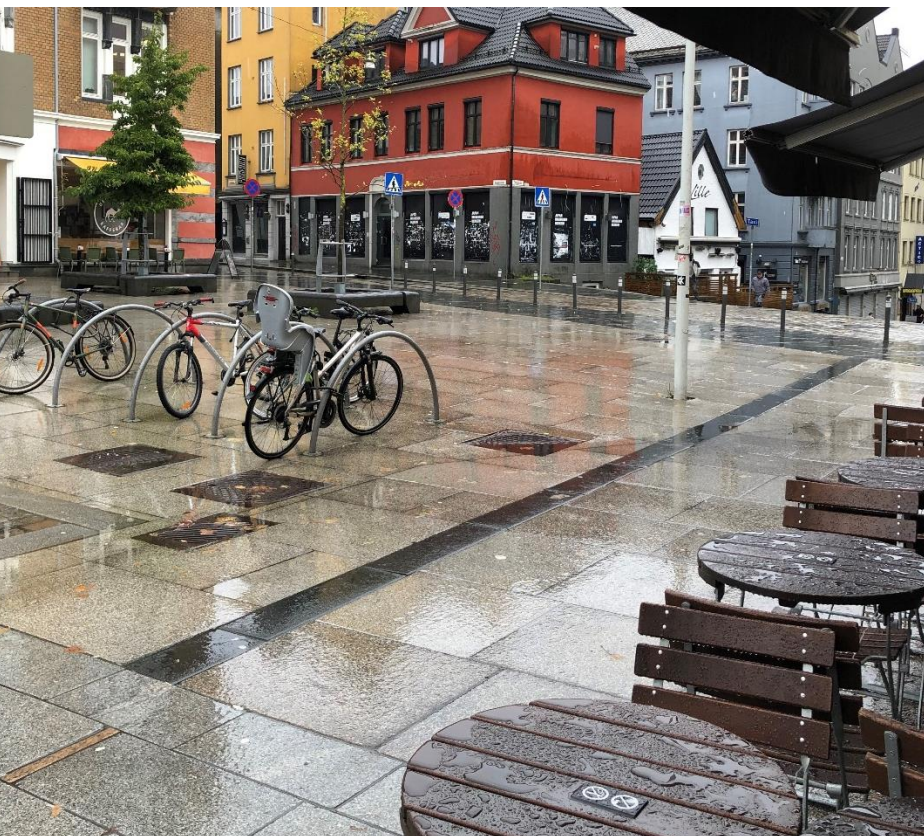

Barcelona: San Antonio: Å gjøre nærområdene trygge og brukervennlig kan bidra til at eldre får det lettere i hverdagen. Å komme seg ut og ha mulighet til å være sosial sammen med andre har stor betydning for trivsel og den psykiske helsen.

Foto: Askøy kommune

På overordnet nivå må vi ha et bevisst forhold til plassering: vi må skape nærmiljøer hvor det er enkelt å leve uten bil, boformer som er tett på handel, kultur og tjenestetilbud og steder som er gode å bruke for alle, både funksjonsfriske, funksjonshemmede, ulike aldersgrupper og så videre.

Med sviktende helse kan det som tidligere var lett, som å gå på butikken eller til postkassen bli en stor utfordring. Dersom det blir for vanskelig er det lett for å holde seg hjemme i stedet for å dra på kafe eller kunstutstilling sammen med andre. Veien derfra til ensomhet er kort.

Bergen: Vaskerelven. Torget mellom den eldre bebyggelsen fikk for noen år tilbake en oppgradering som gjør den mer brukervennlig. Serveringen er trukket ut i det offentlige rommet og skaper liv. Inn til kafeene er det trinnfri tilkomst. I veibanen er overgangsfeltet hevet slik at det er i nivå med torget.

Foto: Askøy kommune

På detaljplan- og byggesaksnivå må vi sørge for at det er lett å bevege seg i områdene. For svaksynte og rullestolbrukere, foreldre med barnevogn, reisende med koffert og folk som bærer tunge matvarer fra butikken.

Dekket må være solid og sklisikkert og det må tåle vedlikehold. Skifer og belegningsstein som knekker er ikke lenger godt å bevege seg på. Vi må også støtte opp om etablering av småvarehandel i senterområder som kan bli sosiale møteplasser. Vi må ikke undervurdere hvor viktig en kafè eller matvareforretning er for nærmiljøet. Det er identitetsskapende og fører mennesker sammen.

7.1. Sjekkliste for møteplasser og torg

Kan benyttes som et arbeidsverktøy for utbygger, planleggere og saksbehandlere i kommunen.

	Spørsmål	Ja/nei	Kommentar
Generelt			
	Er det utarbeidet en situasjonsplan som viser hvordan funksjoner på tomten er fordelt?		
	Er det utarbeidet minst 3 relevante snitt som viser løsningen på tomten?		
	Er funksjoner på tomten plassert hensiktsmessig med tanke på terreng, solforhold, lokalklima og bevegelseslinjer?		
Terreng			
	Er det trinnfrie gangveger til hovedmålpoint?		
	Er snarveier sikret der det er naturlig?		
	Er krav til stigningsforhold på gangvegene oppfylt? Er det benyttet repos dersom stigning ikke er ihht kravene?		
	Er trapper/skråninger sikret med rekkverk i to nivåer?		
Overflate			
	Er gangsonene sklisikre (eksempel asfalt, steinmel, granittheller)?		
	Er gangsonene gode å rulle på for barnevogner, sykler og rullestoler?		
Belysning, merking orientering			
	Er tomten utformet på en oversiktlig måte som gjør det lett å orientere seg?		
	Er det taktile eller naturlige ledelinjer frem til viktige målpoint?		
	Er gangsonene uten hinder?		
	Er gangsoner og inngangspartier nok opplyst?		
	Har stolper, rekkverk og lignende synlig kontrast til omgivelsene?		
	Er nivåforskjeller merket visuelt og taktilt?		
	Er det benyttet kontrastfarger og/eller ledelinjer?		
Beplantning			
	Er or, hassel, bjørk og gress unngått?		

	Spørsmål	Ja/nei	Kommentar
	Er det gjort et bevisst valg med tanke på plassering av gress?		
	Er det gjort et bevisst valg med tanke på beplantning? Beplantning som estetisk kvalitet, grøntinnslag eller sonedeler?		
Støy			
	Er møteplassen eller torget skjermet mot støy?		
Lekeapparater			
	Er soner for lek plassert fornuftig med tanke på solforhold, lokalklima og bevegelseslinjer?		
	Er det trinnfri tilgang til eventuelle lekeapparater?		
Møblering			
	Er møblering samlet i soner eller plassert på en ryddig og oversiktlig måte?		
	Er møblene i et værbestandig materiale?		
	Er møblene i kontrast til omgivelsene?		
	Er det trinnfri tilgang til områdene med sitteplasser?		
	Er det mulig å komme inn til sitteplasser med rullestol?		
Kvalitet og miljø			
	Er det benyttet varige og værbestandige materialer?		
	Er det benyttet miljøvennlige materialer?		
	Er det utarbeidet plan for vedlikehold?		

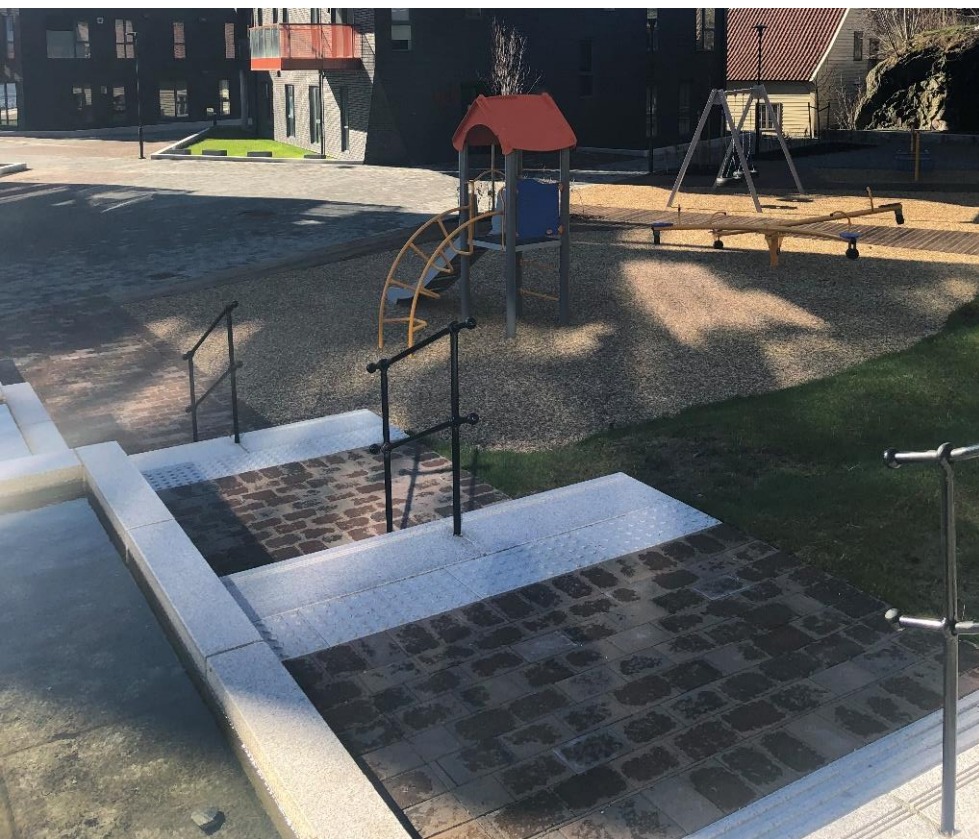
8. Lek- og oppholdsarealer

Uterommet til boligområder kan være et prosjekts suksessfaktor og er det rommet alle beboerne bruker.

Utearealet bør fungere som et uformelt møtested og være utformet slik at det oppfordrer til å være ute: frisk luft, fysisk aktivitet og sosialt samvær, en stille stund på en benk, luking av et bed eller å ta en kaffekopp med naboen mens ungene leker.

For å være tilpasset de ulike beboerne bør uterommet ha en rekke tilbud og aktiviteter; lekeapparater for de minste, sitteplasser for de voksne, trær og akebakker for litt større og mer aktive barn, eller treningsapparater og kreative installasjoner som oppfordrer til styrketrening for barn i alle aldre.

Uteplassen bør være utformet slik at det er spennende å oppholde seg der. Samtidig bør den utformes på en oversiktlig og ryddig måte slik at det er lett å orientere seg for de med kognitive utfordringer. For svaksynte kan ulike materialfarger bidra til å gi de kontrastene som er nødvendig for å orientere seg.

Elsero, Bergen: En trapp kan fungere som trapp men også som benk. Her er har foreldre godt overblikk over lekearealet mens barna leker.

Elsero, Bergen: Gummidekket gjør det mulig for rullestoler og barnevogner å komme helt inn til lekeapparaten.

Foto: Askøy kommune

Dekke som gjør det lett å bevege seg inn i området med rullestol og barnevogn er viktig, i tillegg til riktig dekke inn til for eksempel lekeapparater og benker.

Utformingen av områdene bør trigge sansene. Vakker og kreativ utforming gjør uteområdet mer spennende å oppholde seg i og gjør boligområdet mer attraktivt. Kunst, vannspeil eller frodig vegetasjon kan øke kvaliteten, og igjen bidra til at beboerne ønsker å oppholde seg ute. Bærbusker, frukttrær, urte- og grønnsakshager kan gi en positiv opplevelse for de som vedlikeholder og høster vekstene.

Det må brukes robuste materialer og installasjoner som tåler vær og vind. Lekeapparater som ikke virker, dekke som går i oppløsning og har hull og snublekanter, er ikke lengre universelt utformet. Husk at området også skal være fint og brukervennlig 10-20 år frem i tid.

8.1. Sjekkliste for leke- og oppholdsarealer

Kan benyttes som et arbeidsverktøy for utbygger, planleggere og saksbehandlere i kommunen

	Spørsmål	Ja/nei	Kommentar
Generelt			
	Er det utarbeidet en situasjonsplan som viser hvordan funksjoner på tomten er fordelt?		
	Er det utarbeidet minst 3 relevante snitt som viser løsningen på tomten?		
	Er funksjoner på tomten plassert hensiktsmessig med tanke på terreng, solforhold, lokalklima og bevegelseslinjer?		
Terreng			
	Er det trinnfrie gangveger til hovedmålpoint?		
	Er krav til stigningsforhold på gangvegene oppfylt? Er det benyttet repos dersom stigning ikke er ihht kravene?		
	Er trapper/skråninger sikret med rekkverk i to nivåer?		
Overflate			
	Er gangveiene sklisikre (eksempel asfalt, steinmel, granittheller)?		
	Er gangveier gode å rulle på for barnevogner, sykler og rullestoler?		
	Er det fallsikkert underlag under lekeapparatene?		
Belysning, merking orientering			
	Er tomten utformet på en oversiktlig måte som gjør det lett å orientere seg?		
	Er det taktile eller naturlige ledelinjer frem til viktige målpoint?		
	Er gangadkomst uten hinder?		
	Er gangvegene visuelt og taktilt avgrenset?		
	Har stolper, rekkverk og lignende synlig kontrast til omgivelsene?		
	Er nivåforskjeller merket visuelt og taktilt?		
	Er det benyttet kontrastfarger og/eller ledelinjer?		
Beplantning			
	Er or, hassel, bjørk og gress unngått?		

	Spørsmål	Ja/nei	Kommentar
	Er det gjort et bevisst valg med tanke på plassering av gress?		
	Er beplantning benyttet som en ressurs? Estetisk, dyrking, sonedeling etc?		
Støy			
	Er utearealet skjermet mot støy slik at god taleforståelse oppnås?		
Lekeapparater			
	Er soner for lek plassert fornuftig med tanke på solforhold, lokalklima og bevegelseslinjer?		
	Er det lagt til rette både for rolig lek (eksempel sandkasse) og aktiv lek (eksempel klatretrær og klatrestativer)?		
	Er det trinnfri tilgang til lekeapparatene?		
	Er rutsjebaner plassert i terrenget der det er mulig?		
	Er det mulig å orientere seg til lekeapparater for synshemmede (via ledelinjer, kanter, fargeforskjeller etc)?		
Møblering			
	Er møblering samlet i soner eller plassert på en ryddig og oversiktlig måte?		
	Er møblene i et værbestandig materiale?		
	Er møblene i kontrast til omgivelsene?		
	Er det trinnfri tilgang til områdene med sitteplasser?		
	Er det mulig å komme inn til sitteplasser med rullestol?		
Kvalitet og miljø			
	Er det benyttet varige og værbestandige materialer?		
	Er det benyttet miljøvennlige materialer?		
	Er det utarbeidet plan for vedlikehold?		

Knarvik barneskole, Alver: Lekeapparater og klatrestativ er plassert på flatt dekke slik at det er mulig å nå dem med hjul. I tillegg har dekkene under apparatene ulike farger, noe som ikke bare er et fint fargeinnspill, men definerer begynnelsen og slutten på en sone og det er en måte for barna å orientere seg i skolegården på.

Foto: Askøy kommune

9. Skolegårder

Dagens skolegårder utformes heldigvis på en helt annen måte nå enn tidligere. Store asfalterte flater er byttet ut med ulike soner for aktivitet som gir gode rammer for lek, læring, fysisk utfoldelse og sosialt samvær.

Barna oppholder seg lengre på skolen og SFO enn før, og skolegården er dermed blitt en viktig arena for den aktive dagen til barna. I tillegg benyttes utearealene i større grad av folk i nærmiljøet. Vi bor tettere enn før og opparbeidede leke- og aktivitetsområder er attraktive å bruke også utenom skolens åpningstider. Skolegården kan dermed styrke samholdet i nærområdet.

Skolens uteområde må utformes på en ryddig, oversiktlig og sikker måte. Varelevering og trafikkområder må plasseres unna områdene som er ment for lek og opphold.

Inngangspartier må være tydelig markert og lette å komme seg inn til. Det må også være mulig å orientere og forflytte seg rundt for alle på en god måte. I tillegg må vi ha fokus på respekt og mobbefrie miljøer. Dette kan styrkes ved at man unngår mørke krokar hvor ansatte ikke har oversikt. Da utearealet skal brukes store deler av året bør skolegården legges på sørsiden eller på de mest solrike områdene. Bruk av forskjellige typer dekker med forskjellige typer farger og teksturer kan gjøre det lettere å orientere seg for alle.

Knarvik barneskole, Alver: Inn i skolens naturområder er det etablert gangveger med tilfredstillende stigning. Uteområdet brukes til lek og aktivitet, og til utendørsundervisning.

Foto: Askøy kommune

Barn har ulike behov og det er viktig å legge til rette for variert bruk slik at alle finner noe de kan holde på med. Der noen foretrekker fotball, skateboard og andre konkurranseidretter, ønsker mange opplevels- og aktivitetsarenaer som handler om egen bevegelse som hoppe, slenge, klatre, danse og balansere. God planlegging kan gi rom for mange typer aktiviteter, som arenaer for ballspill, trampoliner, sklier og klatreapparater, men også områder for roligere aktivitet.

Det er ikke alle barn som vil ha høyt tempo, men ønsker å bruke friminuttene til å finne ro, og denne gruppen må også ivaretas. Dette kan gjøres ved å dele større områder inn i mindre, slik at de oppleves trygge og intime, selv om man er i en stor skolegård.

Det er stor forskjell på barns behov når det kommer til utendørsaktiviteter. Spesielt må de minste barna skjermes slik at overgangen fra barnehage til skole blir god. Skolen skal oppleves morsom og lærerik, men også trygg.

Ulsmåg skolegård, Bergen: Det skrånende terrenget har gitt en terrassert skolegård. Hvert platå kan nås via trappen som følger terrenget naturlig eller via gangsonene som slynger seg nedover. På denne måten er utformingen blitt annerledes enn en tradisjonell skolegård og lekesonene kan nås av alle.

Foto: utdanningsdirektoratet.no

Knarvik barneskole, Alver: Sandkasse og Klatrepyramide

Barn er ulike og ønsker ofte ulike aktiviteter. Foto: Askøy kommune

9.1. Sjekkliste for uteoppholdsareal i skolegårder

Kan benyttes som et arbeidsverktøy for utbygger, planleggere og saksbehandlere i kommunen

	Spørsmål	Ja/nei	Kommentar
Generelt			
	Er det utarbeidet en situasjonsplan som viser hvordan funksjoner på tomten er fordelt?		
	Er det utarbeidet minst 3 relevante snitt som viser løsningen på tomten?		
	Er funksjoner på tomten plassert hensiktsmessig med tanke på terreng, solforhold, lokalklima og bevegelseslinjer?		
Terreng			
	Er det trinnfrie gangveger til hovedmålpoint?		
	Er krav til stigningsforhold på gangvegene oppfylt? Er det benyttet repos dersom stigning ikke er ihht kravene?		
	Er trapper/skråninger sikret med rekkverk i to nivåer?		
Overflate			
	Er gangveiene sklisikre (eksempel asfalt, steinmel, granittheller)?		
	Er gangveier gode å rulle på for barnevogner, sykler og rullestoler?		
	Er det fallsikkert underlag under lekeapparatene?		
Belysning, merking orientering			
	Er tomten utformet på en oversiktlig måte som gjør det lett å orientere seg?		
	Er det taktile eller naturlige ledelinjer fra inngangspartier og frem til viktige målpunkt?		
	Er gangveger og inngangsparti nok opplyst?		
	Er gangvegene visuelt og taktilt avgrenset?		
	Er gangadkomst uten hinder?		
	Har stolper, rekkverk og lignende synlig kontrast til omgivelsene?		
	Er nivåforskjeller merket visuelt og taktilt?		
	Er det benyttet kontrastfarger og/eller ledelinjer?		

	Spørsmål	Ja/nei	Kommentar
Beplantning			
	Er or, hassel, bjørk og gress unngått?		
	Er beplantning benyttet som en ressurs? Estetisk, dyrking, sonedeling etc?		
Støy			
	Er utearealet skjermet mot støy slik at god taleforståelse oppnås?		
Lekeapparater			
	Er soner for lek plassert fornuftig med tanke på solforhold, lokalklima og bevegelseslinjer?		
	Er det lagt til rette både for rolig lek (eksempel husker) og aktiv lek (eksempel klatrestativer)?		
	Er det gjort et bevisst valg rundt lekesoner både til introverte og ekstroverte barn?		
	Er det trinnfri tilgang til lekeapparater?		
	Er det mulig å orientere seg fra inngangsparti til lekeapparater for synshemmede (via ledelinjer, kanter, fargeforskjeller etc)?		
Møblering			
	Er møblering samlet i soner eller plassert på en ryddig og oversiktlig måte?		
	Er møblene i et værbestandig materiale?		
	Er møblene i kontrast til omgivelsene?		
	Er det trinnfri tilgang til områdene med sitteplasser?		
	Er det mulig å komme inntil sitteplasser med rullestol?		
Kvalitet og miljø			
	Er det benyttet varige og værbestandige materialer?		
	Er det benyttet miljøvennlige materialer?		
	Er det utarbeidet plan for vedlikehold?		

Storetveit barnehage i Bergen: Ved gangsonene fra port og inn til hovedinngangen er det brukt lysebrunt gummidekke. På gangveiene ellers er det brukt asfalt. Gangsonene tilfredstiller krav til stigning og ligger godt i terrenget. Arkitektene har utnyttet den bratte tomten ved å legge bygget fint i terrenget med avdeling for store barn oppe og for små barn nede. I skråningen mellom etasjene er en rutsjebane plassert slik at den følger terrenget.

Foto: Askøy kommune

10. Uteoppholdsareal i barnehager

I barnehagen skal barna leke, lære, utforske og kjenne på mestring helt fra de er små, og det er dermed viktig med gjennomtenkte løsninger.

Ved utforming av utearealet til barnehagen må vi tenke på universell utforming helt fra starten av. Det er viktig å ta hensyn til drenering, gangarealer, utearealer, vognoppstilling, lekearealer for små og store og plassering av bygget i terrenget. Tenk at barnehagen skal ha en god flyt. Det er mange som skal ut og inn av bygget hele dagen, noe som krever gode, robuste og gjennomtenkte løsninger. Landskapsarkitekt, arealplanlegger og arkitekt må samarbeide fra starten av prosjektet og uteoppholdsarealene må plasseres tidlig i prosessen.

Gangveien fra porten til barnehagen og inn til inngangsparti bør ha så liten stigning som mulig. Denne skal benyttes av barnevogner, sykler og små føtter, så vel som rullestolbrukere. Fast og sklisikkert dekke, plan for dager med frost og snø, ledelinje fra port til dør og tydelig markering av hovedinngang gir gode rammer for trygg levering og henting av barna hele året og ivaretar barnas ulike behov. Asfalt er godt egnet, men kan virke ensformig over store arealer og bør primært kun nyttes i gangsonene

Storetveit barnehage i Bergen: Lave barrierer over terskelen til sandkassen gjør det lett for de minste barna å komme over kanten.

Store klatretrær er verdifulle for den motoriske utviklingen til barna.

Foto: Askøy kommune

Ved behov for ramper og hvilerepos bør dette utformes som en del av barnehagens bygg eller tilpasses terrenget, slik at det oppleves som en naturlig del av utearealets utforming. Universell utforming skal være utforming som er tilpasset alle. Ledelinjer, repos og kontrastfarger bør være integrert i designet til barnehagen.

Skog og vegetasjon bidrar til et spennende miljø i barnehagen. Store trær skjermer for vind og gir skygge på dager med mye sol, og klatretrær gir god motorisk øvelse. I skogbunnen finnes mye spennende, som insekter, kongler og kvister og dette kan gi barna små og fine naturopplevelser. Bærbusker, frukttrær og grønnsakshager gir gode rammer for å lære barna om hva vi kan høste av naturen.

Bjørk, or, hassel og selje bør unngås der det er mulig, da det er uheldig for pollenallergikere. Planter som lukter sterkt, som hegg og syrin er heller ikke heldig. Gressareal er godt å sitte på, fint å leke på og pent å se på, men for allergikere kan gress være en hindring i pollensesongen. I størst mulig grad bør en unngå å plante gress i barnehagene, men dersom det etableres bør det ligge i utkanten av hovedoppholdsareal og inngangssone. I tillegg bør gresset klippes før blomstring.

Haugen barnehage på Askøy: Aktivitetsområde på gress er plassert et stykke unna hovedoppholdsarealet til barnehagen. Området er tydelig definert slik at det er lett å orientere seg, samtidig gir det gode rammer for motorisk utvikling gjennom turn og balanse.

Foto: Askøy kommune

Utearealet til barnehagen må være oversiktlig og trygt. Ytterkanten må være tydelig definert og være inngjerdet. Bevegelseslinjer, inngangspartier og lekesoner må være logiske og lette å forstå for alle, også for små barn. Ulike farger på dekke, blomster, vegetasjon og lekeapparater er en fin måte å definere overganger på. Dette gjør det også lettere for svaksynte å orientere seg. Kanter mellom sonene kan fungere som naturlige ledelinjer. Lag en plan for hvor ledelinjene skal føre. De må ha konkrete mål og ikke stoppe plutselig. Ledelinjene må føles trygge å bruke.

Sandkasse eller sandbasseng bør ligge sentralt og solrikt da dette er en type lek der barna ofte sitter stille. Det bør være fast dekke frem til og rundt sandkassen slik at den kan nås med vogner og rullestol. Kanten opp til sandkassen bør være så lav at de små barna som ikke kan gå, kan krabbe over kanten. En sandkasse i ulike nivåer og med en integrert rampe gjør det lettere for flere å bruke. De minste barna er ustø når de går og en rampeløsning med fast dekke frem til sandkassen gjør det lettere å bevege seg.

Skogbunnen er full av naturopplevelser og gir barna mulighet til å være kreative på en helt annen måte enn vanlige leker kan gjøre.

Å lære om samspillet i naturen gir både glede og kunnskap. Å forstå hva naturen betyr for oss helt fra starten er viktig for å ønske og ta vare på den, ikke bare når vi er små, men også senere i livet.

Foto: Askøy kommune

Lekeplassen og lekearealene skal være morsomme å bruke, gi glede og legge til rette for motorisk utvikling. Lekeapparatene må ha ulik ferdighetsnivå og være mulig å bruke for barn i ulike aldersgrupper. Fugleredehuske er fin da den kan brukes av flere, både store og små barn, samt barn med nedsatt funksjonsevne. Rutsjebanen kan med fordel legges i terrenget slik at den er lett å nå. Samtidig er det viktig med lekeapparater som er så spennende og fleksible at barn som nærmer seg skolealder blir tilfredsstilte og kan teste grensene sine motorisk.

Skogstunet barnehage på Askøy: Eksisterende furutrær og en knaus er bevart og integrert på en god måte. Rundt knausen går det en asfaltert gangveg i tilnærmet flatt terreng, noe som gir alle tilgang til et spennende lekemiljø. Lekeapparater er plassert på oransje gummidette med lekne og fargerike innspill.

Fugleredehuske er et inkluderende lekeapparat som mange kan bruke.

Foto: Askøy kommune

Storetveit barnehage i Bergen: Rutsjebanen er plassert i terrenget med fallsikkert underlag. Dette gjør at for eksempel små barn som ikke er så flinke å gå ennå også kan krabbe opp bakken og bruke sklien.

10.1. Sjekkliste for uteoppholdsareal i barnehager

Kan benyttes som et arbeidsverktøy for utbygger, planleggere og saksbehandlere i kommunen

	Spørsmål	Ja/nei	Kommentar
Generelt			
	Er det utarbeidet en situasjonsplan som viser hvordan funksjoner på tomten er fordelt?		
	Er det utarbeidet minst 3 relevante snitt som viser løsningen på tomten?		
	Er funksjoner på tomten plassert hensiktsmessig med tanke på terreng, solforhold, lokalklima og bevegelseslinjer?		
Terreng			
	Er det trinnfrie gangveger til hovedmålpoint?		
	Er krav til stigningsforhold på gangvegene oppfylt? Er det benyttet repos dersom stigning ikke er ihht kravene?		
	Er trapper/skråninger sikret med rekkverk i to nivåer?		
Overflate			
	Er gangveiene sklisikre (eksempel asfalt, steinmel, granittheller)?		
	Er gangveier gode å rulle på for barnevogner, sykler og rullestoler?		
	Er det fallsikkert underlag under lekeapparatene?		
Belysning, merking orientering			
	Er tomten utformet på en oversiktlig måte som gjør det lett å orientere seg?		
	Er tomten tydelig avgrenset med gjerde eller lignende?		
	Er det lett å orientere seg fra porten og frem til inngangsparti?		
	Er det taktile eller naturlige ledelinjer fra inngangspartier og frem til viktige målpoint?		
	Er gangvegen og inngangsparti nok opplyst?		
	Er gangvegene visuelt og taktilt avgrenset?		
	Er gangadkomst uten hinder?		
	Har stolper, rekkverk og lignende synlig kontrast til omgivelsene?		

	Spørsmål	Ja/nei	Kommentar
	Er nivåforskjeller merket visuelt og taktilt?		
	Er det benyttet kontrastfarger og/eller ledelinjer?		
Beplantning			
	Er or, hassel, bjørk og gress unngått?		
	Er det gjort et bevisst valg med tanke på plassering av gress?		
Støy			
	Er utearealet skjermet mot støy slik at god taleforståelse oppnås?		
Lekeapparater			
	Er soner for lek plassert fornuftig med tanke på solforhold, lokalklima og bevegelseslinjer?		
	Er det lagt til rette både for rolig lek (eksempel sandkasse) og aktiv lek (eksempel klatretrær og klatrestativer)?		
	Er det trinnfri tilgang til lekeapparatene?		
	Er det mulig å orientere seg fra inngangsparti til lekeapparater for synshemmede (via ledelinjer, kanter, fargeforskjeller etc)?		
	Er rutsjebaner plassert i terrenget der det er mulig?		
Møblering			
	Er møblering samlet i soner eller plassert på en ryddig og oversiktlig måte?		
	Er møblene i et værbestandig materiale?		
	Er møblene i kontrast til omgivelsene?		
	Er det trinnfri tilgang til områdene med sitteplasser?		
	Er det mulig å komme inntil sitteplasser med rullestol?		
Kvalitet og miljø			
	Er det benyttet varige og værbestandige materialer?		
	Er det benyttet miljøvennlige materialer?		
	Er det utarbeidet plan for vedlikehold?		

11. Litteraturliste

Bygg for alle: temaveileder Universell utforming av byggverk og uteområder, Statens bygningstekniske etat- Husbanken 2004

Byggteknisk forskrift (TEK17) med veiledning.
01.07.17

Byrom- en idehåndbok,
Kommunal og
moderniseringsdepartementet

Håndbok aldersvennlig stedsutvikling,
Norske arkitekters landsforbund,
2019

Kommuneplanens arealdel,
Askøy kommune

Kommuneplanens samfunnsdel,
Askøy kommune

Likestillings- og diskrimineringsloven

Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging 2019-2023,
2019

Nasjonalt utviklingsprosjekt for universell utforming i fylker og kommuner- erfaringer og eksempler,
Miljøverndepartementet,
2013

Norsk standard NS 11005: 2011

Plan- og bygningsloven,
2008

Rammeplan for barnehage,
Udir

Veileder for utforming av barnehagenes utearealer,
Kunnskapsdepartementet,
2006

Veileder: Universell utforming i planlegging etter plan- og bygningsloven,
Kommunal- og
moderniseringsdepartementet,
2017